യോഗവാസിഷ്ഠഃ/പ്രകരണമ് 6
(നിർവാണപ്രകരണം ഉത്തരാർധം)/സർഗം 168

ശ്രീവസിഷ്ഠ ഉവാച .
അബുദ്ധിപൂർവമേവാഗോ യഥാ ശാഖാവിചിത്രതാമ് .
കരോത്യേവമജശ്-ചിത്രാഃ സർഗാഭാസഃ ഖ ഏവ ഖമ് .. 1
യഥാ കരോത്യബുദ്ധ്യാദിരാവർതാദി പയോനിധിഃ .
തഥാ കരോതി ഖേ സ്വാത്മാ സർവേശഃ സർവവേദനാഃ .. 2
താസാം സ്വസംവിദാമേവ തതഃ സ കുരുതേ സ്വയമ് .
മനോ ബുദ്ധിരഹംകാര ഇത്യാദ്യാ വിവിധാഭിധാഃ .. 3
അബുദ്ധിപൂർവമാരമ്ഭോ ദൃശ്യരൂപഃ സ്വതശ്ചിതേഃ .
സംകല്പ്യമാനോ ബുദ്ധ്യാദിസ്തരങ്ഗാദിര്യഥാമ്ബുധേഃ .. 4
ചിന്മാത്രാത്സംപ്രവർതന്തേ മനോബുദ്ധ്യാദയസ്തഥാ .
ആവർതകണകല്ലോലവീചയോ വാരിധേര്യഥാ .. 5
ഭിത്തിമാത്രം യഥാ ചിത്രജഗദാലോകമാത്രകമ് .
ചിതി ചിദ്വ്യോമമാത്രാത്മ തഥൈവാഭാസമാത്രകമ് .. 6
അബുദ്ധിപൂർവമാരമ്ഭോ നിയത്യാ സംനിവേശവാൻ .
യഥാ സംപദ്യതേ വൃത്തേ തഥാ സർഗാത്മകശ്ചിതി .. 7
തരൗ ഗുലുച്ഛകാദീനാം യഥാന്യഃ കുരുതേ ഽഭിധാഃ .
തഥാ ചിദ്വൃക്ഷപുഷ്പാദിപൃഥ്വ്യാദിവിഹിതാഭിധമ് .. 8
അനന്യത്പുഷ്പപത്രാദി യഥാ നാമ മഹാതരോഃ .
തഥൈവാനന്യദേവേദം ചിദ്വ്യോമ്നഃ പരമാത്മനഃ .. 9
തരാവ-വയവേ+(പു-അ)+ന്യഃ കരോതി വിവിധാഭിധാഃ .
ചിദ്വ്യോമാത്മനി സർവേഷു ഭൂത്വാന്യ ഇവ ഖാത്മസു .. 10
ചിത്തരോഃ പല്ലവാഃ സർഗാശ്ചിത്ത്വാദേവ ന സന്ത്യലമ് .
കാര്യകാരണവദ്ഭാതി സ ഏവ സ്വപ്നവത്സ്വയമ് .. 11
വക്ഷി ചേത്കഥമേതസ്മാദ്ധ്യർഥം തദനുഭൂയതേ .
സർഗാദ്യമുത്ര സ്വപ്നാദിഷ്വേഷു കോ ഽപഹ്നവം ഭജേത് .. 12
തരാവാകാരവത്യേഷാ കല്പനാ രചിതാ യഥാ .
ചിതേരാകാശമാത്രായാസ്തഥൈഷാ കല്പനാ കൃതാ .. 13
യഥാ ഗന്ധാദയഃ പുഷ്പേ ഗഗനേ ശൂന്യതാദയഃ .
യഥാ സ്പന്ദാദയോ വായൗ തഥാ ബുദ്ധ്യാദയഃ പരേ .. 14
യഥാ ഗന്ധാദയഃ പുഷ്പേ ഗഗനേ ശൂന്യതാദയഃ .
യഥാ സ്പന്ദാദയോ വായൗ തഥേമാഃ സൃഷ്ടയശ്ചിതി .. 15
യഥാ ഖാനിലപുഷ്പാണാം ശൂന്യതാസ്പന്ദഗന്ധദൃക് .
ശൂന്യരൂപാനുഭൂതാ ച തഥാ സർഗസ്ഥിതിശ്ചിതി .. 16
ന പൃഥക് ശൂന്യതാ വ്യോമ്നോ ന പൃഥഗ്ദ്രവതാമ്ഭസഃ .
ന പൃഥക് കുസുമാദ്ഗന്ധോ നാനിലാത്സ്പന്ദന പൃഥക് ..17
അഗ്നേർന പൃഥഗുഷ്ണത്വം പൃഥക് ശൈത്യം ച നോ ഹിമാത് .

ചിദ്വ്യോമൈകാത്മനഃ സ്വച്ഛാന്ന ജഗത്പൃഥഗീശ്വരാത് .. 18
സർഗാദാവേവ യദ്വ്യോമ്നി സ്വപ്നാദ്ധ്യുദി ച ദൃശ്യതേ .
അകാരണം തച്ചിദ്വ്യോമ്നഃ കഥമന്യദ്ഭവേത്കില .. 19
സ്വപ്ന ഏവാത്ര ദൃഷ്ടാന്തോ നിത്യദൃഷ്ടോ വിചാര്യതാമ് .
ചിന്മാത്രവ്യതിരേകേണ സാരം കിം തത്ര കഥ്യതാമ് .. 20
തദിദം ബുദ്ധിസംസ്കാരദൃശ്യമിത്യാദികാ സ്മൃതിഃ .
ന സംഭവതി യത്തത്ത്വം കഥയേദം കഥം ഭവേത് .. 21
യത്തത്ര ദൃഷ്ടം തദിഹ സ്മൃതികാലേ ഭവേദ്യദി .
നാനുഭൂയേത തത്തത്ര കൈവൈകസ്യ ദ്വിധാ സ്ഥിതിഃ .. 22
തസ്മാദാവർതവൃത്ത്യേദം കാകതാലീയവജ്ജഗത് .
ചിതി യദ്ഭാതി തത്രൈഷാ പശ്ചാത്സ്വപ്നാദികല്പനാ .. 23
അബുദ്ധിപൂർവം സംപന്നേ സർഗേ വീച്യാദയോ യഥാ .
സംനിവേശഃ സ്ഥിതിഃ പശ്ചാത്സ്വയം സംപദ്യതേ തഥാ .. 24
ജാതമേവ ന തജ്ജാതം ജാതം യത്കാരണം വിനാ .
യതോഽജാതം തദേവാദ്യ തത്സമം സംസ്ഥിതം തഥാ .. 25
അബുദ്ധിപൂർവം സംജാതാ രത്നാദീനാം യഥാർചിഷഃ .
സത്തൈവ സംനിവേശേന തഥൈവാസാം ജഗദ്ദൃശാമ് .. 26
യഥാകഥംചിദേവേദമാദൗ സംപദ്യതേ ജഗത് .
പശ്ചാദ്ഗൃഹ്ണാതി നിയതിമാവർതോഽബ്ധാവിവാത്മനി .. 27
ചിദ്വ്യോമ്നി സ്വപ്നജാലാനി ചിജ്ജഗന്ത്യപകാരണമ് .
പ്രവർതന്തേ നിവർതന്തേ ശൂന്യശൂന്യാത്മകാന്യപി .. 28
യാവത്സർവമഥാന്യോന്യം യാതി കാരണതാം ചിരമ് .
തേഷാം ശൂന്യാത്മകാ ഏവ പദാർഥാ ഈശ്വരാദയഃ .. 29
ജായതേ ശൂന്യമേവേദം ശൂന്യമേവ ച വർധതേ .
നനു ശൂന്യതയാത്യന്തം ശൂന്യമേവ വിനശ്യതി .. 30
ശൂന്യം കചത്യശൂന്യാഭം ദൃഷ്ടാന്തം സ്വപ്നമത്ര യഃ .
അപഹ്ണുതേഽനുഭൂതം സ പശുഭർതൃകുകം കുധീഃ .. 31
അസദേവേദമാഭാതി ഭ്രാന്തിമാത്രം സുകൃത്രിമമ് .
ചിച്ചമത്കാരമാത്രാത്മ ജ്ഞേ സന്മാത്രകൃത്രിമമ് .. 32
അയം ചിരസ്ഥസംകല്പഃ സർഗപ്രലയവിഭ്രമഃ .
ജ്ഞാനം സ്വഭാവകചനമജ്ഞാനം ഭ്രാന്തിജൃമ്ഭണമ് .. 33
ഝടിത്യുദേതി ബ്രഹ്മാത്മ ദൃശ്യം ദൃഷ്ടമകാരണമ് .
ഖേ സുഷുപ്താദിവ സ്വപ്നഃ പശ്ചാന്നിയതിമൃച്ഛതി .. 34
കാകതാലീയവച്ചിത്ത്വാച്ചിതി ദൃശ്യം പ്രകാശതേ .
സ്വയമേവ സ്വഭാവസ്ഥമാവർതാദി യഥാമ്ബുധൗ .. 35
ഈദൃശോ നാമ ചിദ്ധാതുരയമാകാശമാത്രകഃ .
യദിത്ഥം നാമ കചതി ജഗദ്രൂപേണ ചിദ്വപുഃ .. 36
തേന ചിദ്രൂപിണാ പശ്ചാദ്ദൃശ്യേനാത്മനി കല്പിതാഃ .
സംജ്ഞാഃ സ്മൃത്യാദിപൃഥ്വ്യാദിബുദ്ധ്യാദികലനാത്മികാഃ ..37
ശ്രീരാമ ഉവാച .

ഏവം സ്ഥിതേ ഹേ ഭഗവൻബുദ്ധിസംസ്കാരതഃ സ്മൃതിഃ .
ഇതി കിം പ്രാപ്യതേ ബ്രൂഹി സംബുദ്ധാ യദി ന സ്മൃതിഃ .. 38
ശ്രീവസിഷ്ഠ ഉവാച .
ശ്രൃണു രാമ ഭിനദ്മ്യേനം പ്രശ്നം സിംഹ ഇവേഭകമ് .
അഭേദം സ്ഥാപയാമ്യേകമാലോകമിവ ഭാസ്കരഃ .. 39
വിദ്യതേ ജഗദാത്മേദം ദൃശ്യം ചിന്മാത്രകോടരേ .
അനുത്കീർണാ യഥാ വൃക്ഷേ വനസ്ഥാ ശാലഭഞ്ജികാ .. 40
ഉദ്ധരേദ്വൃക്ഷതസ്തക്ഷാ കദാചിച്ഛാലഭഞ്ജികാമ് .
അദ്വിതീയാച്ചിതിസ്തമ്ഭാദുത്കീർണാം കഃ കരോതി താമ് .. 41
സ്തമ്ഭേ ജഡേന സാ വ്യക്തിമനുത്കീർണേഹ ഗച്ഛതി .
ചിതി ത്വന്തർഗതാ ചിത്ത്വാദേവാത്മന്യേവ ഭാത്യലമ് .. 42
ഭാസമാനാ ത്വനുത്കീർണദേഹൈവാപി ച ഖാത്മികാ .
സ്വരൂപാദച്യുതാ ചൈവ ചിന്മാത്രാദാത്മനി സ്ഥിതാ .. 43
സർഗാദൗ സർഗകലനാഃ കരോതി കലനാവതീ .
സാ ചിത്സ്വഭാവതഃ സ്വപ്നേ ഖാത്മന്യദ്യോദിതാമിവ .. 44
ആകാശ ഏവ ഹൃദയേ പരമാകാശരൂപിണീ .
സംകല്പയതി ചിച്ഛാലഭഞ്ജികാഃ സ്വാത്മനാത്മനി .. 45
ഇയം ബ്രഹ്മകലാ സേഹ ചിന്മാത്രകലനാ ത്വിയമ് .
ഇയം ചിതിരിയം ജീവസ്ത്വഹംകാരസ്ത്വസാവിതി .. 46
ഇയം ബുദ്ധിരിയം ചിത്തമയം കാല ഇദം നഭഃ .
അയം സോഽഹം ക്രിയാ ചേയമിദം തന്മാത്രപഞ്ചകമ് .. 47
ഇന്ദ്രിയാണാമിദം വൃന്ദം പുര്യഷ്ടകമിദം സ്മൃതമ് .
ഇഹാതിവാഹികോ ദേഹസ്തഥായം ചാധിഭൗതികഃ .. 48
ബ്രഹ്മാഹം ശംകരശ്ചാഹമുപേന്ദ്രോഽഹമഹം രവിഃ .
ഇദം ബാഹ്യമിദം ചാന്തരയം സർഗ ഇദം ജഗത് .. 49
ഇത്യാദികലനാജാലം ചിദ്ദ്യോമൈവാതിനിർമലമ് .
തസ്മാത്ക്വൈതേ പദാർഥൗഘാഃ ക്വ സ്മൃതിഃ ക്വ ദ്വയൈകതേ .. 50
അകാരണകമേവേതി ജഗദാഭോഗിഖണ്ഡകഃ .
സർഗാദൗ സ്വപ്നവദ്ഭാതി ഖേ ഖാത്മൈവ വികാരിവത് .. 51
വ്യോമ്ന്യേവ കചതി വ്യോമ ചിന്മയേ ചിന്മയം ഹി യത് .
ബുദ്ധം തദേവ തേനൈവ ജഗദ്-വോധാത്/ക്വ-തജ്-ജഗത് .. 52
ക്വ സ്മൃതിഃ ക്വ ച വാ സ്വപ്നഃ ക്വ കാലാഃ കലനാശ്ച കാഃ .
ചിദാഭാനമിദം ഭാതി ശാന്തം ശൂന്യമിവാമ്ബരേ .. 53
യദന്തശ്ചിദ്ഘനസ്യാസ്തി തദ്ബഹിർഭൂതതാം ഗതമ് .
വസ്തുതസ്തു ന തദ്ബാഹ്യം നാന്തഃ സന്മാത്രകാദൃതേ .. 54
നിരസ്താവയവാച്ഛാന്താദനാഖ്യാദ്യത്പ്രവർതതേ .
അകാരണം ഭവേദ്ഭൂതം തദന്ധാഃ കഥമന്യഥാ .. 55
തസ്മാദ്യാദൃക്പരം ബ്രഹ്മ താദൃഗ്ദൃശ്യമിദം പരമ് .
യദേവ ചിന്നഭഃ സ്വപ്നേ തദേവ സ്വപ്നപത്തനമ് .. 56
ന കിംചിത്കിംചനാപീദം ദൃശ്യമസ്തി മനാഗപി .

ക്വ രജഃ പൂർണജലധൗ ക്വ ദൃശ്യം പരമാമ്ബരേ .. 57
തച്ചേദം ഭാതി വാ കിംചിത്തച്ചിന്മാത്രമചേത്യകമ് .
അകചത്ത്വേവ സംശാന്തമാത്മനീത്ഥമവസ്ഥിതമ് .. 58
പൂർണാദ്വൈ ബ്രഹ്മണഃ പൂർണമപ്യനുദ്ധതമുദ്ധൃതമ് .
ഇവേദം ഭാതി ഭാരൂപമാഭാനം പരമാത്മകമ് .. 59
ഇത്ഥം മയി പ്രകഥയത്യനുഭൂയഭാന-
മപ്യുച്ചകൈർബത ജനസ്യ വിമൂഢതാന്തഃ .
സ്വപ്നേ ജഗദ്വപുഷി ജാഗ്രദിതി പ്രതീതിം
നാദ്യാപി യത്ത്യജതി നാമ വിദന്നപി ദ്രാക് .. 60

ഇത്യാർഷേ ശ്രീവാസിഷ്ഠമഹാരാമായണേ വാത്മീകീയേ മോക്ഷോ-പായേഷു
നിർവാണപ്രകരണേ ഉത്തരാർധേ ശാല-ഭഞ്ജി-കോപ-ദേശോ നാമാഷ്ട/
ഷഷ്ട്യധിക-ശതതമഃ സർഗഃ .. 168 ..
ഓം
****
CHECKED BY GURU P.R.IYER
6.1.2024